

תענית י

משה שווערד

1. גבורת ארי על תענית דף י/א

ארץ ישראל נבראת תחילה, נ"ל דהיינו כמאן דאמר בפ"ה דיומא (נד, ב) מציון נברא העולם ולא כמאן דאמר התם מאמצעיתו או מן הצדדים נברא או אבן ירה הקב"ה בים וממנו נשתת העולם...

2. בן יהוידע על תענית דף י/א

ארץ ישראל נבראת תחלה. נראה אע"ג דאיכא פלוגתא חד אמר עולם מאמצעיתו נברא וחד אמר מצדדין נברא. האי ברייתא אתייתא גם למאן דאמר מצדדין נברא כי לכולי עלמא תחלה נברא בכח דוקא ואח"כ בפועל, ומאן דאמר מצדדין נברא קאי על בריאתו בפועל, כשנתגשם ונקרש, ובבריאתו בכח התחיל מן ארץ ישראל:

3. מהרש"א על תענית דף י/א

א"י נבראת תחלה כו'. כל אלו הדברים למעלת א"י נאמרו כמפורש באורך בדברי ע"י בשם הרשב"א ואקצר בזה והוא שהשגחתו ית' ב"ה הוא בכל דבר יותר בא"י ובשאר ארצות כי הוא אלהי הארץ וע"כ נקראת סתם ארץ כי חפצו ורצונו בה וע"כ אמר נבראת תחלה שהיא העיקר ושאר ארצות טפלים ולכך נקראו חוצות והשיב בהשגחת א"י בענין מטר שמשקה א"י בעצמו כי היא נחלתו וחבלו ושאר ארצות משקה ע"י שליח דהיינו שרי אומות שלמעלה ומזלות שלהם אותם חלק ה' לכל העמים ועוד השיב בהשגחת א"י שהיא שותה מי גשמים כו' ומפיק ליה מדישנה בא"י לכתוב לשון מטר ובחוצות לשון מים כאילו אינן מי גשמים רק מים בעלמא והוסיף עוד דא"י שותה תחלה כו' היינו נמי שהיא עיקר ושאר ארצות טפלים לה וכמ"ש שא"י נבראת תחלה כו' ומייתי משל לאדם שמגבל כו' והוא משל לג' דברים שזכר במעלת הגשמים שבא"י הוא משל שנוטל האוכל תחלה הוא משל ששותה תחלה כו' ומניח הפסולת הוא משל לשת' שמניח התמצית לאחרים דהיינו התמצית ע"י שליח:

4. גבורת ארי מסכת תענית דף י עמוד א

ארץ ישראל משקה אותה הקדוש ברוך הוא בעצמו וכל העולם כולו על ידי שליח. ולפי זה צריך לומר הא דאמרינן לעיל דמפתח של גשמים לא נמסר לשליח היינו דווקא בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ דהא התם נפקא ליה דלא נמסר לשליח מדכתיב יפתח ה' ולא שליח. הא סיפא דקרא כתיב לתת מטר ארצך דהיינו ארץ ישראל דוקא:

5. שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן רלד

כתיב וקמת ועלית אל המקום ופירש"י מכאן שגבוה בהמ"ק מכל א"י ובחי' תורה שלי בארתי שלכאורה יפלא לאמור מכאן שגבוה מה לשון מכאן נחזי אנן והוא דבר הנראה לעין ונמדד בקנה ועוד שהאמת אינו כן והוא מבואר לבקי קצת במפת העולם ועוד רש"י פי' כן בפסוק כטל חרמון שיורד על הררי ציון שחרמון גבוה והנה העולם עגול ככדור ובדבר כדורי לא שייך גבוה ונמוך ובכל מקום שעומד שם רואה שמים שעל ראשו גבוה' וסמוך לאופק נמוכים ככיפה והבא ממקום האופק נדמה לו כעילה /כעולה/ מתחתית עומק בור ולא שייך גבוה ונמוך אך נחזי אנן אם יהיה לפנינו כדור עגול ואנו מכירים בו נקודה א' שממנה שתיית הכדור ההוא ונתרחב משם והתפשט ונעשה עגול כמות שהוא וכל הפיות אליו פונים וממנו יונקים יניקת חיותם והוא המרכז האמתי של הכדור ואז בלי ספק מכל צד שפונים אליו נקרא עלייה לא עלייה במעלה וגדולה המקום לבד אלא עלייה ממש כמי שעומד במקומו ורואה האופק שסביביו ירוד ועמוק וכן בהיפך כיון שכל הפיות אליו פונים א"כ הכל עמוק ממנו ועולים אליו כיון שהעולם כדורים והיינו דאמרי' בספרי הנ"ל וקמת ועלית וקשה לו ומאי פסקא הלא אפשר שהזקן ממרא וב"ד יושבים בהר חרמון שמשם יורדים לירושלים ולא עולים אלא מכאן שבהמ"ק גבוה מכל א"י שהוא משתיתו של עולם מתחלת יצירה והוא מרכז ונקודה האמצעי שבכדור וא"כ כל הבאים לשם עולים ולא יורדים כנלע"ד

6. גבורת ארי מסכת תענית דף י עמוד א

ארץ ישראל שותה תחילה. קשה לי היינו רישא דקאמר ארץ ישראל שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית והיינו משום דארץ ישראל שותה תחילה נמצא הנשאר לכל העולם כולו כדמוכח בסמוך דקאמר כל העולם כולו מתמצית גן עדן הוא שותה שנאמר ונהר יוצא מעדן פירוש מדגן שותה תחילה. תמצית הנשאר הוא לכל העולם ונראה לי הא דקאמר כל העולם כולו מתמצית לאו אתמצית דארץ ישראל קאי לאחר שתייתה אלא אתמצית גן עדן קאי ששותה כל העולם. אבל ארץ ישראל שותה מי גשמים בפני עצמן כמו גן עדן. וקרא דנהר יוצא מעדן וגו' אכל העולם קאי חוץ מארץ ישראל. והיינו נמי קרא דהנותן מטר על פני ארץ ודגבי ארץ הוא ארץ ישראל קרי מטר שהוא גשם וגבי חוצות שהוא חוץ לארץ שני קרא בדיבורה וקרי מים ושולח מים על פני חוצות שמע מינה דארץ ישראל שותה מעיקר הגשם וחוץ לארץ מן התמצית דעיקר הוא דקרי גשם ולא התמצית ותנא הכי קאמר ארץ ישראל שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית אלא תמצית לאו מי גשמים קרי להו.

7. בן יהודע על תענית דף י/א

ברם הא קשיא, דהא מזדמנים מקומות בחוץ לארץ דשותין מי גשמים קודם ארץ ישראל. ונראה לי בס"ד דאמרינן בגמרא דר"ה דף י"ז ע"ב, דפסיקת הגשמים לצורך השנה כולה של כל העולם תהיה בראש השנה במדה ומשקל כפי זכות הדור ע"ש, ולפי זה יש לדעת דביום ראש השנה פוסק הקב"ה גשמים תחלה לארץ ישראל, ואח"כ פסיקה שנית לצורך חוץ לארץ. והכי קאמר ארץ ישראל שותה תחלה, כלומר מן פסיקה ראשונה, וחוץ לארץ לבסוף, רוצה לומר מן פסיקה האחרונה השניה. ואין הכי נמי ירידת המטר על פני האדמה ירד לכל מקום בזמן הראוי לו:

8. ספר פרי צדיק לט"ו בשבט - אות ג

ומנהג זה לאכול פירות אף שלא נזכר בקדמונים רק בספר למהר"ם חאגיז אבל מנהג ישראל תורה ואומרים מהרב הקדוש הרבי מלובלין צוק"ל שהוא עצמו תורה. ובסידור הרב יש שאין אומרים תחנון בט"ו בשבט ובודאי יש מקום אף בחוץ לארץ לזה. אכן מצינו כהאי גוונא בברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת וגו', על הארץ הטובה וגו'. וכן חותמין בברכת הארץ על הארץ ועל המזון ובברכת מעין שלשה על הארץ ועל הפירות ולא הוי חתימה בשמים ארץ דמפקא מזון ארץ דמפקא פירות (כמו שאמרו ברכות מט.) ותחלת הברכה נודה וכו', על שהנחלת לאבותינו ארץ וכו', ולכאורה ברכת המזון תלוי בארץ ומה יועיל לנו נחלת הארץ כשנתונה בידי זרים שמשלו בנו בעונותינו הרבים. ומצינו בגמרא (שם כ ע"ב) דמיבעי ליה נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן ופירש"י מטעם דלא נטלו חלק בארץ ולכאורה לפי זה נימא דבחוץ לארץ ברכת המזון דרבנן והתוספות שהקשו מכהנים ולויים דתיבעי משום שלא נטלו חלק עיין שם ואף שהם היה להם ערי מגרש ומהאי טעמא מביאין וקורין (כמו שכתב רמב"ם פ"ד מה' בכורים) ולכאורה טפי הוה ליה להקשות דתיבעי על ברכת המזון בחוץ לארץ אם הוה דרבנן. אבל באמת הוא על פי מה שאמרו (תענית י.) ארץ ישראל שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית וכו', ארץ ישראל שותה תחלה וכל העולם כולו לבסוף ונמצא שבכל העולם המזון הוא רק מתמצית ארץ ישראל ואף שבארץ ישראל יצאו רוב גשמי שנה בשבט ובחוץ לארץ באים בקיץ מכל מקום הוא רק מההשפעה שמשפיע לארץ ישראל תחלה בזמנו ושפיר יש שייכות ברכת הארץ לברכת המזון אף בחוץ לארץ וזה שאמר נודה וכו', על שהנחלת וכו'...

ולעיתיד יוקדש ארץ ישראל בקדושת ירושלים וקדושת ארץ ישראל תתפשט בכל העולם כמו שאמרו (ריש פסיקתא רבתי) עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל וארץ ישראל ככל העולם כולו...

ואז הזמן לזכות לקדושת הארץ שיהיה האכילה מתמצית קדושת ארץ ישראל וכמו לעתיד שתתפשט קדושת ארץ ישראל בכל העולם. ויכולים לזכות שתתפשט קדושת ארץ ישראל בכל משכן ישראל כמו שנאמר ופרצת ימה וגו', ועל כן בשבט ראש השנה לאילן והטעם שיצאו רוב גשמי השנה בארץ ישראל ובא זמן חנטת הפירות. ובחוץ לארץ אף שיבאו אחר כך הגשמים מכל מקום עיקר הזמן לזכות לתמצית ארץ ישראל שיהיה האכילה בקדושה הוא בשבט ועל כן נוהגין לאכול מפירות האילן בט"ו בשבט:

9. רמב"ן על בראשית פרק ג פסוק כב

ודע והאמן כי גן עדן בארץ, ובו עץ החיים ועץ הדעת ומשם יצא הנהר ויפרד לארבעה ראשים הנראים לנו, כי פרת בארצנו ובגבולנו, ופישון הוא נילוס מצרים...

10. רש"ש על תענית דף י/א

שם כדי שיגיע אחרון שבישראל כו'. משמע שיש שהולכין לבתיהם בתוך החג ועתוי"ט. וק"ל דהא חייבין בשמחה כל שמונה ועיקרה בזמן המקדש בבשר שלמים וא"כ מוכרח כ"א להיות בירושלים כל שמונה וגם שמיני טעון לינה (סוכה מז). ועל תוס' ר"ה (ה) ועמש"כ כמו"ק (ט) בס"ד. ובחשבון ט"ו ימים שיגיע בהם לקצה א"י ע"י בתוי"ט דבר נחמד בזה. אבל תמינה כיון דביום ט"ו גופי מתחילין לשאול א"כ לא ישאר רק י"ד ימים. וגם לאותן הדורים בהקרנות יעלו יותר מט"ו יום בעבור האלכסון:

11. הר"ן על הרי"ף מסכת תענית דף ב עמוד א

ט"ו ימים אחר החג כדי שיגיע האחרון שבישראל לנהר פרת. אף על גב דא"י ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה וק"ל דעשרה פרסי סוגיא דחזד יומא כדאיתא בפסחים (דף צד א) ונמצא שאפילו היתה ירושלים עומדת באמצעיתא בבציר מעשרין יומין לא סגי וכ"ש דבעי טפי שהרי ירושלים קרובה ליריחו וירדן יריחו תחומה של ארץ ישראל אפ"ה כיון שהגשמים צריכין לעולם לא רצו לאחר שאלתן יותר מכן שהוא זמן רביעה בינונית לר"מ והם אפשר להם למהר דרכם וללכת יומם ולילה:

12. הר"ן על הרי"ף מסכת תענית דף ב עמוד א

עד ששים בתקופה. של תשרי וק"ל בפ"ק דסנהדרין (דף יג א) יום תקופה מתחיל: ואיכא למידק הכא היכי פסק ר' אלעזר הלכה כר"ג דהא ר"ג לא אמר הכי אלא מפני תקנתן של עולי רגלים והאידינא בטר חורבן ליכא למיחש לתקנתייהו וכי תימא בזמן שבית המקדש הוא דפסק הכי וכי איצטריך למקבע הלכתא למשיחא ... וכבר פירשתי סוגיית הגמרא בחדושי ע"פ דרכם ומדבריהם צריך לומר דכי אפסיקא הלכתא כר"ג היינו אפילו לאחר חורבן לפי שהיו מתאספים בכל הסביבות ברגל לירושלים כמו שעושיין גם היום ומפני עולים הללו ראוי שנאחר השאלה שהיא היתה עיקר התקנה אבל לא סגי כל כך שנאחר את ההזכרה ולפי זה אין לנו דין שלישי של פירי דברא כלל ועמדנו על שני דינים בלבד דבא"י בזמן הזה נקיטינן בהזכרה כר' יהודה ובשאלה כר"ג ובגולה כר' יהודה בהזכרה ובשאלה עד ששים בתקופה ומה שתלוי מזה בדקדוק סוגיית הגמרא מפורש בחדושי:

13. שערים מצויינים בהלכה

ובגולה עד ששים בתקופה. פרש"י ובגולה אין שואלין עד ששים בתקופה לפי שהוא מקום נמוך ואין צריכין מטר כל כך. ועוד כתב רש"י (ד"ה תתאי) שגם אנו נוהגין שאין שואלין עד ששים בתקופה, שכל מנהגינו אחר בני בבל. | וכתב הרא"ש (סי' ד) תמה אני למה אנו נוהגין כבני גולה בהא, נהי דהש"ס שלנו הוא בבלי, מ"מ דבר התלוי בארץ הוא ולמה ננהוג כמותם, אם בכבל היתה מצולת מים ולא היו צריכות למים, כל הארצות צריכין למים במרחשון, ולמה נאחר השאלה עד ששים לתקופה כו', ובפרובינצא ראיתי שהיו שואלין את הגשמים במרחשון. וישר בעיני מאד. | וכתב על זה בקרבן נתנאל, מ"מ בכל מדינות הללו אין נוהגין כוותיה, ולא עוד אלא אם שאל אדם עד ששים בתקופה מחזירין אותו. ובתשו

הרא"ש (כלל ד ס"י) האריך בענין זה, וכתב דידוע דבארץ אשכנז וצרפת והמדינות סביב להם כולם צריכין גשם במרחשון שהוא עת זרע, ואם לא ירדו גשמים מיד נפסד ונתקלקל שהעופות והעכברים יאכלוהו, והיה לנו לעשות כבני ארץ ישראל כו' עי"ש.

14. רש"י על תענית דף י/א

תתאי לא בעו מיס - שמתכנסין כל מימי ההרים לבקעה, הכי נמי, רב שהיה מארץ ישראל כדאמרינן בעלמא (גיטין ו, א) מכי אתא רב לבבל, וארץ ישראל גבוהה מכל הארצות, משום הכי אמר כלאחר ששים, ובבבל, בגולה מתוך שאינן צריכין לגשמים אין שואלין עד ששים לתקופת תשרי, וכן אנו נוהגים, שכל מנהגינו אחר בני בבל:

15. שערים מצויינים בהלכה

מה שתירץ. אבל בריטב"א כתב, דקי"ל כר"ג

דקאמר בשבעה בו, והטעם משום עולי רגלים לא שייך בזמן הזה, ולפי"ז בא"י שואלין מיד במוצאי יו"ט, והא דאמרי' עד ששים בתקופה היינו לבני בבל, ואיכא ב' זמנים, ובשאר הארצות אם צריכין המטר יעשו כבני א"י, ואם לא יעשו כבני בבל. וכ"כ הר"ן. ועי' מש"כ בשמ"ב (ח"א סי' יט סק"ג) בענין מדינות בראזיל ואוסטרליא, והבאנו שם תשו' תורת חיים שנדפס זה יותר משלש מאות שנים, ומה שפסקו הגאונים ר' יצחק אלחנן ור' שמואל סלנטר מירושלים, וכן כיצד ינהגו הנוסעים מהכא להתם, ומהתם להכא. וראיתי בברכי יוסף (סי' קיז) דכן חו"ל שהוא בא"י ששם התחילו לשאול בשבעה במרחשון, או להיפך בן א"י שהוא בחו"ל, נהגו הרבה גדולים כפי המקום שהם שם בעת ההוא. ומצאתי מקור לדבריהם בתוס' במס' קידושין (ל). שכתבו, דדין הוא לכל אדם בענין הברכות שיעשה כפי מנהג המקום.

16. שו"ע או"ח סימן קיז

(א) ברכת השנים, צריך לומר בה בימות הגשמים: ותן טל ומטר, ומתחילין לשאול מטר בחוצה לארץ בתפלת ערבית של יום ס' אחר תקופת תשרי, (ויום התקופה הוא בכלל הס' הגה"מ פ"ב), ובארץ ישראל מתחילין לשאול מליל ז' במרחשון, ושואלין עד תפלת המנחה של ערב יום טוב הראשון של פסח, ומשם ואילך פוסקין מלשאול:

17. משנה ברורה על או"ח סימן קיז

(ה) ובא"י וכו' - לפי ששם צריך לגשמים לפי שגבוהה הוא מכל הארצות משא"כ בגולה ואנו בכל חו"ל בתר בני גולה דבבל אזלינן. בן א"י בחו"ל או להיפך אם דעתו בתוך שנה לחזור שואל כמקומו ואם דעתו אחר שנה שואל כמקום שהוא שם אע"פ שיש לו אשה ובנים בביתו כ"כ הפר"ח והביאו הפמ"ג ובספר ברכי יוסף הסכים בשם כמה גדולים לדעת מהר"ז גוטה ומהר"י מולכו דכל אחד ישאל בבני העיר הנמצא בה ודלא כהפר"ח עי"ש ולכאורה מדברי הבה"ט משמע דהם מירי דוקא באין דעתו לחזור וצריך לעיין בתשובת דבר שמואל ובס' יד אהרן כי שם מקורם:

18. שפת אמת על תענית דף י/א

שם בגמ' מאן יחידים אר"ה רבנן, ק"ק הלא כן מפורש בברייתא (בעמוד ב') ואפשר דכיון דסתמא תני בברייתא י"ל דלא איתשל לענין תענית או דר"ה ברייתא לא שמיע ל', ועי' בתוי"ט שהאריך להקשות על הרמב"ם ורע"ב שפי' יחידים ת"ח וא"י מאי קשיא ל' דודאי נראה דתלמיד לחוד ות"ח לחוד ות"ח הם יחידים כנ"ל פשוט:

19. דף על הדף תענית דף י עמוד א

בגמ': מאן יחידים אמר רב הונא רבנן וכו'. הגאון ר' דוד פיינשטיין שליט"א מביא בקובץ ישורון (כרך י"ד ע' ש"ו): אבא - (הגאון ר' יחיאל מיכל פיינשטיין זצ"ל) היה מזכיר תמיד שבמשנה בתענית י' א' כתוב הגיע י"ז במר חשון ולא ירדו גשמים, התחילו היחידים מתענין. ואמרו בגמרא, מאן יחידים - אמר רב הונא, רבנן. המשנה אומרת שתלמידי חכמים הם "יחידים", כי דרך האדם להיות נמשך בדעתו ובהשקפתו אחרי סביבתו, אחרי העיתונות ואחרי הפרסומת, אבל היסוד של תלמידי חכמים אינו כן, לתלמידי חכמים יש דעה עצמית, המהות של ת"ח שהם "יחידים", ואינם נמשכים אחרי אחרים. וכמו שאמרו חז"ל על אברהם אבינו - "כל העולם כולו מעבר אחד, והוא מעבר אחד" (ב"ר פמ"ב סימן ח'), זו היא ההגדרה של תלמידי חכמים - "יחידים", מי שנמשך אחרי סביבתו ואין לו דעה עצמית אינו תלמיד חכם.

20. קרן אורה מסכת תענית דף י עמוד א

בגמרא ומפסיקים בראשי חדשים כו'. יש לדקדק מה ענין הפסקה בראשי חדשים לתענית יחידים, הא בראש חודש כסליו גוזרין על הציבור ומתחילין הציבור להתענות, והיחידים מתענין קודם ראש חודש. ויש לומר דאם חל י"ז מרחשוון בג' בשבת יהיה ראש חודש כסליו אחר כך בשני בשבת, ואז יהיה השני האחר, כי התחלת התענית יהיה בשני שהוא כ"ג מרחשוון, וקמ"ל דמפסיקין, וק"ל.

21. תוספות מסכת תענית דף י עמוד ב

איזהו יחיד כו' שראוי למנותו פרנס על הצבור להיות פרנס ואיזהו תלמיד כל ששואלין דבר הלכה בכל מקום וכו' - וקשה דהכא משמע דקרי תלמיד אותו שיודע להשיב כששואלין לו דבר הלכה בכל מקום ואומרה והתם אמרינן במס' שבת פרק ואלו קשרים (דף קיד.) איזהו תלמיד הראוי למנותו פרנס על הצבור כשיודע להשיב כל ששואלין דבר הלכה ואפילו במסכת כלה אלמא הראוי למנותו פרנס על הצבור הוי כשיודע להשיב והכא משמע דאותו הראוי למנותו פרנס הוי מילתא אחריתי ועוד דהכא משמע דיחיד עדיף מדקאמר בסמוך לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה אבל הרוצה לעשות עצמו תלמיד עושה ויש לומר דיש חילוק בתלמיד דקאמר כשהרב בא אל מקום אחד וכל התלמידים אצלו זה שואל אל הרב ממה שהוא לומד וזה שואל ממקום אחר ואותו הרב יודע להשיב לכל התלמידים לכל אחד ואחד כפי שאילתו ואפילו במס' כלה זהו יחיד דעדיף מתלמיד דהכא ונקרא תלמיד התם בפרק אלו קשרים אותו ודאי ראוי למנותו פרנס על הצבור אבל אם אינו יודע להשיב אלא במסכת שלו נקרא גם כן תלמיד ומזה מיירי הכא.

22. הר"ן על הר"ף מסכת תענית דף ב עמוד ב

כל ששואלין אותו דבר הלכה וכו'. במסכת כלה פי' שיודע מקומה ולא פירושה ומשום זה אינו ראוי למנותו פרנס על הצבור אבל אילו היה יודע פירושה יחיד הוא כדאמרי' בפרק אלו קשרים (דף קיד א) איזהו יחיד שראוי למנותו פרנס על הצבור כל ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה ואפי' במסכת כלה והאי אפי' במסכת כלה יש שפירשו בו שהיא קלה והאי אפילו לקולא אתמר אבל אחרים פירשו שאין רגילות ללומדה והאי אפי' לתומרא אתמר:

23. חידושי הריטב"א מסכת תענית דף י עמוד ב

ת"ר לא יאמר אדם תלמיד אני וכו' איזהו תלמיד כששואלין אותו דבר הלכה בתלמודו ואומר ואפילו במסכת כלה. יש שפירשו מסכת כלה שהיו רגילין לדרוש בה ביומא דכלה ברגלים, והנכון שהיא אותה שתחלתה כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, והיא מסכתא קלה לרגיל בה, אבל החכמים לא היו רגילין בה. ולפיכך אמרו במסכת שבת (ק"ד א') בשבת תלמידי חכמים איזהו ת"ח הראוי למנותו פרנס על הצבור ששואלין [לו] דבר הלכה בכל מקום ואומר ואפילו במסכת כלה, לא מפני שהיא חמורה דא"כ תיקשי ליה הא דהכא אלא מפני שאינן רגילין בה.

24. שערים מצויינים בהלכה

דף י: ואפי' במסכת כלה. פי' רבינו גרשון שאין רגילין להתעסק בו. וכן פרש"י במס' שבת (קיד.) מסכת כלה ברייתא היא "כלה בלא ברכה אסורה לבעלה", ולא רגילי בה אינשי. אבל התוס' שם פירשו בשם רבינו יצחק, ההלכות שנוגע להלכות החג. וכן פי' הר"ח כאן. ובחי' הריטב"א כתב דיש שפירשו, מס' כלה, שהיו רגילין לדרוש ביומא דכלה, והנכון דמס' כלה היא אותה שתחילתה כלה בלא ברכה כו', והוא מס' קלה לרגיל בה, אבל החכמים לא היו רגילים בה, ובפירוש אמרו במס' שבת בשבח ת"ח, איזהו ת"ח שראוי למנותו כו', ששואלין אותו בכ"מ ואומר, ואפי' במס' כלה, לא מפני שהיא חמורה, דא"כ תיקשי לן הא דהכא, אלא מפני שאין רגילין לזה. וכן פרש"י בקידושין (מט:) שאין בה עומק.

25. חידושי הריטב"א מסכת תענית דף י עמוד ב

ת"ר הרי שהיה מתענה על החולה ונתרפא על הצרה ועברה הרי זה מתענה ומשלים. פירשו בו שלא תענית זה בלבד הוא משלים אלא כל תעניות שקיבל עלינו, והא דתנן לקמן (י"ט א') שאם ירדו להם [גשמים] קודם חצות לא ישלימו, ואין צריך לומר שלאחר חצות. [שא"ע"פ] שישלימו אותו היום אין מתענין שאר הימים, כבר תירצה רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל דהתם בתענית צבור כדמוכח מגופא דמתניתין, ומשום טורח צבור לכך היה דעתם בגזירתם והרי היא כמי שהתנו, אבל הכא בתענית יחיד ממש, דיקא נמי דהתם תני לה בלשון רבים והכא תני לה בלשון יחיד, ובהא לא שני הכא והתם בין תענית גשמים לתענית שאר צרות, מפי רבינו נ"ר.

26. שערים מצויינים בהלכה

הרי שהיה מתענה על הצרה ועברה כו' הר"ז מתענה ומשלים. פרש"י אם מת

החולה בעי לקיומי נדרו. עי' ברא"ש בשם הראב"ד, שהקשה מ"ש מתענית גשמים שמפסיקים בו ביום, והרא"ש תי' לחלק בין יחיד לרבים, ועי' ברש"י לקמן (כה: ד"ה ויהיו הציבור פוסקין) שפי' והני מילי ציבור אבל יחיד כו'. והאור שמח (תענית פ"א הט"ו) הקשה ממה שנאמר בדוד שצם על בנו הראשון, ולאחר מיתתו אכל ושתה והפסיק תעניתו עי"ש. ולפי מה שכתבנו לעיל (ט. ד"ה שאני) דמלך דינו כציבור, א"כ שפיר מיושב.

27. בן יהודע על תענית דף י/ב

אל תראו עצמכם כשאתם שבעים לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל. קשה למה קפיד על שתי אומות אלו, ולא קפיד על כנענים הדרים עמהם, ועל שאר אומות עמון ומואב וכיוצא החונים סביבותיהם. ונראה לי בס"ד דקפיד על שתי אלו כדי שלא יבואו לטעון מצד ירושה בארץ ישראל, כי ישמעאל יאמר שהוא בן אברהם אבינו ע"ה, ועשו יאמר שהוא בן יצחק אבינו ע"ה, אך לישראל יש להם תשובה נגדן, כי היה שטר חוב של עבדות וירושת קרקע, ואנחנו שלמנו כל החוב וצריך ליקח כל הארץ, וא"ת לא עבדו אלא רד"ו, התשובה לזה שהגירות מתחיל מלידת יצחק אבינו ע"ה, נמצא כוחן של ישראל תלוי בזה שהגירות נחשב מלידת יצחק ואיכא זמן גמור ושלם, מיהו אם יהיו גם בשנת בצורת ורעבון הם שבעים ויושבין במנוחה ושלחה, ואדרבא שאר יושבי הארץ כמו כנענים וכיוצא הם גולין ומטולטלין בשביל רעבון, יאמרו אין זה נחשב גירות, וא"כ אבד חשבון שהיו מחשבין הגלות מלידת יצחק, ואז יתעוררו לטעון ולתבוע בירושת ארץ ישראל. ונראה לי לכן אמר להם למה תתראו, רמז בזה על עשו וישמעאל שכל אחד דבק בארבע מאות כוחות של טומאה, שהם מספר ת' ולזה אמר למה ת' ת' ראו, רמז על אומות עשו וישמעאל, שכל אחד ואחד מהם יש לו דבקות בכוחות ת' ת' של טומאה:

28. מרומי שדה מסכת תענית דף י עמוד ב

שם. לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל. ולא קאמר בפני כנענים, שהיה יעקב ובניו שרוי בקרבם, אלא משום שהיו רחוקים בכל דבר זמ"ז לא היו מתקנאים בהם, וכסבורים שכך הוא דרכם אפילו בשעה שהמה רעבין להיות שמחין. אבל בני עשו וישמעאל ידעו טבעם של בני יעקב, והיה ניכר על מנהגייהם אם המה רעבים או שבעים:

29. מהרש"א על תענית דף י/ב

לא בפני עשו כו'. הא דנקט בני עשו וישמעאל שלא היו אז בארץ כנען ולא אמר בפני בני כנען עצמן תירץ הרמב"ן ואולי היו באים בני עשו וישמעאל דרך ארץ כנען כו' ע"ש והרא"ם דחה דבריו ע"ש ותירץ מפני שכל בני כנען היה להם תבואה כמותם כו' ע"ש ואין זה מוכרח גם אם היה להם תבואה מי נימא שהיה לכל בני כנען תבואה ועוד דאכתי תקשי למה לא אמרו נמי עמון ומואב שהיו ג"כ שכיני ארץ כנען אבל נראה כי הקנאה שנאמרה הכא לא שייכא רק באחים קרובים ומטעם שיהיה האדם עם אחיו בצרה כדמוכח כל הסוגיא ודבר זה אין לחוש רק בצרת אחים וקרובים ולהכי נקט בני עשו וישמעאל שהיו מזרע אברהם נחשבים אז כאחים וקרובים לבני יעקב אבל שאר אומות לא שייך ביה קנאה זו להיות בצרה עמהם ...

30. כלי יקר על דברים פרק ב פסוק ג

וענין הצפנה זו נ"ל, שאם ימצא האיש הישראלי בגלות החל הזה איזו הצלחה זעיר שם, אז יטמינו ויצפינו הכל בפני עשו כי אין לך אומה שמתקנאת בישראל כמו עשו, כי לדעתם הכל גזולה בידם מהם מן ברכת יעקב אבינו שלקח ברכותיו של עשו במרמה, וכן יעקב צוה לבניו למה תתראו (בראשית מב א) פירש רש"י בפני בני ישמעאל ועשו כאילו אתם שבעים כי שניהם סוברים שיצחק גזל הצלחת ישמעאל, ויעקב גזל הצלחת עשו ע"י השתדלות, ע"כ צוה דוקא על עשו פנו לכם צפונה שלא יתקנא בכם. וזה הפך ממה שישיראל עושיין בדורות הללו בארצות אויביהם, כי מי שיש לו מנה הוא מראה את עצמו במלבושי כבוד ובתים ספונים וחשובים כאילו היו לו כמה אלפים ומגרים האומות בעצמם ועוברים על מה שנאמר פנו לכם צפונה. ומנהג זה הוא ברבת בני עמינו והוא המסבב את כל התלאה אשר מצאתנו. והמשכילים יבינו ליקח מוסר:

31. מהרש"א על תענית דף י/ב

שני תלמידי חכמים שמהלכין בדרך כו'. ביחיד המהלך בדרך יחידי נמי אמרו פ"ג דאבות המהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה ה"ז מתחייב בנפשו אלא דהכא הוסיף שבשני ת"ח המהלכים בדרך ישאו ויתנו בדבר הלכה ביחד שתהיה התורה יוצאת מביניהם ואם לאו ראויין הן לישרף כי אש השכינה השרויה ביניהם על עסקם בתורה כמ"ש ב' שיושבים ויש ביניהם ד"ת ה"ז שכינה שרויה ביניהם ובביטול תורה מביניהם האש שורפת אותם...

32. תוספות על תענית דף י/ב

פסיעה גסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. ואין להקשות אם כן בחמש מאות פסיעות גסות יהיה ניטל כל מאור עיניו של אדם והא קא חזינן דלאו הכי הוה ונראה לפרש דהפסיעה ראשונה נוטלת אחת מחמש

מאות והפסיעה שניה נוטל פחות מן הראשונה ששניה אינה נוטלת אלא אחד מחמש מאות הנשארים כמו בעישורייא דבי רבי (כתובות דף סח.). ר"ל העישור ממה שנשאר אבל עדיין קשה דמ"ש פסיעה ראשונה דנוטלת יותר מן השניה אלא יש לומר דלא נוטלת אלא פסיעה ראשונה דוקא ומכאן ואילך כיון דדש דש אי נמי פסיעה ראשונה נוטלת טפי משום דכל התחלות קשות:

33. קרן אורה מסכת תענית דף י עמוד ב

שם גמרא, פסיעה גסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. נראה דעונשו הוא מדה במדה, דהמפסיע פסיעה גסה הוא מפני שרוצה לתור אחרי עיניו ורוצה להשיג מהרה מה שעינו רואה, על כן מתמעט מאור עיניו, ומשום הכי אמרו ז"ל (ברכות מג ב) דמהדר לה בקידושא ואבדלתא, דעל ידי קדושת שבת שנאמר בו (שמות טז, כט) אל יצא איש ממקומו שבו איש תחתיו לא יתורו עיניו חוץ למקומו, ועל ידי זה יחזור לו מאור עיניו.

34. ספר מאור ושמש - פרשת מטות

וצריך להבין מאין יצא זאת לחז"ל שהפסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם והרפואה לזה הוא קידושא דבי שמשא...

ועל פי דברינו אלה מובן בגמרא פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם, רצה לומר מי שרודף אחרי הבלי הזמן וזהו פסיעה גסה (כמאמר חז"ל (ברכות כח ע"ב) אני רץ והם רצים שרצונם לומר שרצים ורודפים אחר הבלי העולם) ואותה הריצה מתוארת בשם פסיעה גסה, והיא נוטלת אחד מחמש מאות, רצה לומר שגורם חלילה פגם בשם שדי שמילואו עולה חמש מאות. ועל ידי מרוצתו בהבלי העולם כל אחד לפי ערכו הוא נוטל חלק מה ופוגם בשם זה וממעטו כביכול. וזהו ממאור עיניו של אדם, רצה לומר שהשם הזה שעולה מילואו חמש מאות הוא מאיר עיניו של אדם לעבודתו יתברך לבל יטריד עצמו בהבלי העולם ויתעורר לחזור לשורשו, ובמה שהוא רודף ומסתבך בהבלי הזמן מתגבר עליו היצר הרע ונעשה לו מסך ומבדיל שלא יוכל חלילה להתעורר לעבודתו יתברך שמו. וכשנוטל חלק מה חס ושלום מהמילוי של שם שדי העולה חמש מאות מתגברין הקליפות שהן שד שהן מסכים ומבדילים לבל יופיע עליו אור קדושתו יתברך שמו להאיר עיניו בעבודתו יתברך שמו, ומהדרא בקדושא דבי שמשא, רצה לומר בשבת קודש שמופיע לכל העולמות אור קדושה העליונה שהיא היו"ד אז היא ביטול החיצוניות, ואז כל אחד ואחד לפי בחינתו נתבטל ממנו המסך המבדיל ומשתוקק לקדושת אלהי עולם, ומתחרט על שרדף כל ימי השבוע אחר הבלי הזמן, וזהו עליות העולמות בשבת דאיתא בספרים הקדושים:

35. שערים מצויינים בהלכה

יצא אדם בכי טוב ויכנס בכי טוב. פרש"י בעוד שהחמה זורחת. והנה בזמנינו אין מדקדקין בזה, וסומכין אהא שיש מאורות בדרכים וכן במרכבות, וכעין שכתב רש"י במס' שבת (כה:): דהולקת נר בשבת חובה דאין סעודה חשובה אלא במקום אור כעין יממא, כדאיתא בגמ' יומא (עה:). ואור הנר חשוב לגבי זה כמו יום. וכזה כתב בסמ"ע (סי' ה סק"ז) ובש"ך (סק"ד) דאע"ג דאין דנין בלילה, מ"מ אם נרות דולקות דינו כיום כיון שיוכל להכיר הבע"ד והעדים.

קובץ אור ישראל תשרי תשס"ו-בענין הליכת ד' אמות בארץ ישראל

האם יש מצוה לבקר ארץ ישראל

ואתחנן אל ה', משה רבינו ע"ה התפלל תקט"ו תפילות לעבור את הירדן ולהיכנס לארץ ישראל. ועל פי פשטות יש ענין גדול להיות בארץ ישראל. אך יש לעיין, האם יש מצוה רק לדור שם, או האם יש מצוה אפילו לבקר ארץ ישראל. ואע"פ שההרגש שבלב מורה שיש ענין לבקר ארץ ישראל, עלינו לגלות אם יש שום מקור להרגש זה...

מצות עליה לרגל בזה"ז

כבר עסקנו בנידון אם יש מצוה לבקר ארץ ישראל. ויש ענין הנוגע לנידון זה והוא אם יש מצוה מיוחדת לבקר ארץ ישראל ברגלים כדי לקיים מצות עליה לרגל. וכדי לדון אם יש מצוה "לבקר" ארץ ישראל ברגלים כדי לקיים מצות עליה לרגל, צריכים אנו לעיין, האם מצות עליה לרגל נהגת בזמן הזה שאין לנו בית המקדש. ועוד האם יש מצוה לעלות לרגל מחו"ל אפילו בזמן הבית.¹

בגיטין (ד:): משמע שאין מצות עליה לרגל בזמן הזה. עיין שם שמבואר שאין צריך לקיים גט הבא ממדינה למדינה בארץ ישראל משום דשכיחי עולי רגלים. ואיתא בגמ' "תינח בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מאי איכא למימר." ומשמע שבזמן שאין בית המקדש קיים לא שכיחי עולי רגלים משום שאין מצוה עליה לרגל.²

ובתענית (ד:): הקשו על רבי יוחנן שפסק שמיד כשמזכירים גשמים (היינו כשאומרים משיב הרוח שהוא ביו"ט אחרון של חג) שואלים על הגשמים (שאומרים ותן טל ומטר לברכה). והלוא רבי יוחנן עצמו פסק כרבן גמליאל שאין שואלים גשמים עד ז' חשון. ותיריך "ולא קשיא כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים." כלומר שבזמן שבית המקדש קיים היו ממתנינים מלשאל גשמים עד ז' חשון כדי שלא ירד גשם על העולי רגלים. אבל בזמן שאין בית המקדש קיים, אין כאן עולי רגלים ולכן אין לחוש שירד גשמים עליהם, ולכן שואלים לגשמים מיד לאחר החג.

אולם עיין ברי"ף (ב.) שפסק כרבן גמליאל (שלגירסתו הוא רשב"ג) שממתנינים עד ז' חשון אף בזה"ז. והקשה עליו הר"ן (ד"ה ואיכא) שהלוא בגמ' מבואר שבזה"ז שאין עולי רגלים יש לשאול על הגשמים מיד. ותיריך "צריך לומר דכי איפסקא הלכתא כר"ג היינו אפילו לאחר חורבן לפי שהיו מתאספים בכל הסביבות ברגל לירושלים כמו שעושין גם היום ומפני עולים הללו ראוי שנאחר השאלה שהיא היתה עיקר

¹ שאלות אלו נחלקות לד' ענפים. א' האם יש קיום מצוה של עליה לרגל בזמן הזה שאין בית המקדש קיים. ב' האם יש חיוב לעלות לרגל מחוץ לארץ. ג' האם מותר ליכנס לעזרה בלי להביא קרבן או שמא עובר על הלאו של לא יראו פני ריכם. ד' האם יש חיוב עליה לרגל למי שאין לו קרקע בארץ ישראל. הארכתי בשאלות ג' וד' במקומות אחרים ואכמ"ל. ובמאמר הזאת נדון בשאלות א' וב'.

² עיין בנחלת משה (גיטין שם) שכתב שלכאורה גמ' זו היא ראייה לדברי התוס' (פסחים ג: ד"ה מאליה) שבני חו"ל פטורים מעליה לרגל. אך הביא המאירי שכתב שהטעם שעולי רגלים מחו"ל לא משכח שכיחי הוא לאו משום שלא היו עולי רגלים מחו"ל אלא משום שבני ארץ ישראל היו מעכבים שם לכמה זמן כדי לאכול מעשר שני וכו'. משא"כ בני חו"ל היו רוצים לחזור מיד לביתם מיד כשהקריבו הקרבן עולת ראייה. לכן אע"פ שבני חו"ל עלו, מ"מ מכיון שחזרו מיד לא היה להם פנאי להשאר שם לקיים את הגיטין. והעיר הנחלת משה שלפי המאירי אין ראייה מגמ' זו כלל. ויש לדחות ראייה זו מטעם אחר. שמא הטעם שאי אפשר לקיים גט בזמן הזה לאו משום שאין קיום מצוה של עליה לרגל, אלא שמכיון שאין חיוב על כל אחד ואחד, א"כ מספר האנשים שעולים לרגל אינו דומה למספר שעלו בזמן שהבית המקדש היה קיים. לכן קיום הגט יותר קשה בזה"ז ממה שהיה בזמן שבית המקדש היה קיים.

התקנה. כלומר שמכיון שגם בזמן הזה יש אנשים העולים לרגל, יש להמתין עד שיהיה להם זמן לשוב למקומם שעיקר התקנה היתה בשבילם.

עליה לרגל בזה"ז: מצוה או מנהג

יש לעיין בדברי הר"ן, האם כוונתו שאע"פ שאין מצוה בדבר, מ"מ כיון שיש אנשים שעולים לרגל משום איזה מנהג יש להמתין מלשאל על הגשמים. או האם כוונתו לומר שאפילו בזה"ז שיש באמת קיום מצוה במה שהם עולים לרגל, ולכן ממתנים מלשאל גשמים עד שיגיעו למקומם.³

ועיין בכפתור ופרח (פ"ו) שכתב שהעליה לרגל שעושים בזמן הזה הוא רק מנהג כדי להרבות עגמת נפש על חורבן המקדש. ובשו"ת מהרי"ט (א:קלד) כתב שנהגו לעלות לרגל מטעם חיוב הארץ. ומדבריהם משמע שאין בזה משום קיום מצוה, אלא יש בזה משום מנהג טוב.

ובנדרים (כג.) איתא "מעשה באדם אחד שהדיר את אשתו מלעלות לרגל ועברה על דעתו ועלתה לרגל ובא לפני רבי יוסי אמר לו אילו היית יודע שעוברת על דעתך ועולה כלום הדרתה אמר לו לא והתירו רבי יוסי". והמהר"ץ חיות (שם) הקשה, הלוא רבי יוסי היה לאחר זמן החורבן, וא"כ למה אשה זו היתה עולה לרגל. ותירץ שאע"פ שלא היה להם המקדש, עדיין היו עולים לירושלים כדי להתפלל במקום קדוש ו"לשאל ספיקות בהוראה אשר נולדו להם". ואף הנשים היו באים שם כדי לשמוע דרשות ולראות בכבודה של תורה. ומשמע מדברי המהר"ץ חיות שעליה לרגל בזמן הזה הוא מנהג ועושים כן משום שיש הרבה תועלות לעלות לירושלים בזה"ז, אך לא משום עצם מצות עליה רגל.

אך עיין בשו"ת תשב"ץ (ג:ריא) שכתב:

יש סמך וראיה שקדוש המקדש והעיר היא קיימת שעדיין הם עולים לרגל ממצרים ושאר ארצות ויש בזה רמז במדרש קינות ובמדרש שיר השירים במדרש פסוק אני חומ' ובפסוק אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבור בסך אדדם עד בית אלקי' בקול רנה ותודה המון חוגג ואמרו כי עדיין נשאר מהנסים שהיו בירושלים שלא אמר אדם לחבירו צר לי המקום כי בבית הכנסת שבירושלים הם צריכים לאנשי המקום כל השנה ומתמלאת פה על פה בעת התקבץ שם בחג השבועות החוגגים יותר מג' מאות איש כלם הם נכנסים שם ויושבים רווחים כי עדיין היא בקדושתה וזה סימן גאולה שלישית.

כלומר, שיש ראייה שיש קדושת הארץ וקדושת ירושלים ממה שעדיין עולים לרגל ואפילו מחו"ל. ולא עוד אלא שהעולים מעידין נשאר מהנסים שהיו שם כשהיו עולים לבית המקדש, שמקום שאי אפשר להכניס שם הרבה אנשים מכניסים שם יותר מג' מאות אנשים. "וזה סימן גאולה שלישית". ומשמע שהוא סובר שיש קיום מצוה של עליה לרגל בזה"ז, שאם אין בו משום קיום מצוה אלא משום מנהג, אין להביא ראייה מהעולי רגלים שעדיין יש קדושת הארץ.⁴

ובספר העיר הקודש והמקדש (להגרי"מ טוקצינסקי ח"ג פרק טו) כתב שיש קיום עליה לרגל אף בזמן שאין בית המקדש קיים. וכתב שהיו זמנים שהגויים לא נתנו ליהודים ליכנס לירושלים והיו הולכים מסביב החומה כדי לראות עכ"פ את ירושלים אף שלא נכנסו שמה. ועיין בחת"ס (יו"ד רלג) שכתב "הדר חוצה לה ועולה עליה לרגל שכר פסיעות יש". כלומר שיש בזה משום מצוה קיומית בזה"ז אע"פ שאין חיוב בדבר. ובספרו עה"ת (פרשת אמור) כתב החת"ס "שגם בזה"ז מצוה לעלות לרגל לירושלים."

³ עיין בשו"ת נודע ביהודה (או"ח צד) שכתב שאין מצות עליה לרגל נוהגת בזמן הזה שאין בית המקדש קיים.

⁴ אך יש לדחות ולומר שגם אם יש בו רק משום מנהג נעשו להם ניסים אלו.

ועיין בשדה חמד (מערכת ארץ ישראל אות א) שכתב שיש מצוה לבקר א"י אף בזמן הזה, "ובפרט אם הוא סמוך לרגל." והביא מהאבות הראש שכתב:
ואשריהם ישראל מקיימים מצוה זו בכל דור ודור בשמחה רבה והולכים מדי שנה בשנה מד' כנפות הארץ הקרובים והרחוקים לא יחוסו על הוצאות רבות ולא על טילטולא דגברא ומי שאין ידו משגת לילך ברכב ובסוסים אורח ברגליו יעבור כאשר ראיתי בעיני כי רצו עבדיך את אבניה וחוננו.

ובספר הר הקודש (פנים חדשות עמ' רפז) כתב נפק"מ אם עליה לרגל בזה"ז היא רק משום מנהג או שיש בזה מצוה קיומית. אם היא מצוה קיומית של עליה לרגל, א"כ המצוה היא לראות פני העזרה. שאף שאינו יכול ליכנס למקום המקדש כיון שהוא טמא, מ"מ צריך לראות את רצפת העזרה דראיית פנים אינו אלא בעזרה. ומכיון שאינו יכול ליכנס לעזרה, צריך לעשות כל מה שאפשר. אבל אם הוא רק משום מנהג משום עגמת נפש או משום חיבוב הארץ, סגי בזה כשילך למקום המקדש אצל הכותל המערבי, ואין צריך לראות את פני העזרה. ועיין במועדים וזמנים (ז:רמא) שהביא מהגר"ע שלזינגר שאלו שעולים לכותל המערבי בלבד אינם מקיימים את המצוה בזה, שעיקר מצוה הוא לראות רצפת קרקע המקדש.⁵

דעת הרמב"ם

...

מצות עליה לרגל מחו"ל

ואף אם נאמר שיש מצוה של עליה לרגל בזה"ז, צריכים אנו לעיין, אם יש מצוה לעלות לרגל מחו"ל אפילו בזמן הבית.

התוס' (פסחים ג: ד"ה אליה) כתבו בדעה אחת שאין מצות עליה לרגל מחו"ל אפילו בזמן שבית המקדש קיים. ולפ"ז ודאי אין חיוב של עליה לרגל בזה"ז מחו"ל. אך המשנה למלך (הל' קרבן פסח א:א) השיג על התוס' וכתב "במצות ראייה לא ראיתי שיפטר למי בחו"ל."

ועיין במנחת יצחק (ו:מט) שדן בשאלה זו והביא מהאו"ח שהביא ראייה מהמש' (תענית י:.) דתנן "בשלה במרחשון שואלין את הגשמים רבן גמליאל אומר בשבעה בו חמשה עשר יום אחר החג כדי שישגיע אחרון שבישראל לנהר פרת." כלומר שלרבן גמליאל ממתנין מלומר ותן טל ומטר לברכה עד שהעולה האחרון יוכל לחזור לנהר פרת. ואם איתא שבני חו"ל חייבים בעליה לרגל, היה לנו להמתין עד שבני חו"ל יוכלו לחזור למקומם. אלא שהטעם שאין ממתנינים הוא משום שאין בני חו"ל חייבים בעליה לרגל.⁶ ועיין בשאלת יעב"ץ (א:קכז) שכתב שאין ראייה ממש' זו שלא היו דוחין שאילת גשמים בעבור מיעוט אנשים הבאים מחו"ל.

⁵ והביא שם שהגר"ע שלזינגר כתב שיש להקפיד להסיר את המשקפיים קודם ראייה זו שהמשקפיים יש בו משום חציצה. והמו"ז תמה עליו שהרי המשקפיים באים להיטיב ראייתו וודאי אינם חוצצים. ועיין במו"ז שם שהעיר שאלו שעושים כן לא יכוונו לצאת בה מצות ראייה פנים בעזרה שיש בזה משום חשש בל תוסיף. אלא יכוין שרוצה לקיים איזה זכר למצות ראיית פנים בעזרה ויקבל שכרו על זה.

⁶ אולי יש לדחות ראייה זו, שהרי בארץ ישראל שואלים על הגשמים ב' חשון, ואילו בחו"ל שואלים ס' יום אחר התקופה. ומשמע שאין שאילת גשמים אלא על מקומו בלבד. א"כ יש לומר שהטעם שממתנינים רק עד שישגיע לנהר פרת הוא משום שכשהעולה האחרון יכול להגיע שם, אין שאלת גשמים של ארץ ישראל חל עליו עוד שאין נוגע לו בכלל מכיון שאינו עוד בארץ ישראל.